

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ

I. ULUSLARARASI KATILIMLI
BİLİM DİN VE FELSEFE TARİHİNDE
HARRAN OKULU
SEMPOZYUMU

28-30 Nisan 2006

I. CİLT

Editör

Prof. Dr. Ali BAKKAL

ŞANLIURFA 2006

EBCED DÜZENİNDE RAKAM-HARF İLİŞKİSİNİN TARİHİ GELİŞİMİ VE HERMETİZM

İsmail YAKIT*

Alfabenin Ortaya Çıkışı

Bilindiği üzere, beşeriyet tarihinin en önemli icatlarından birisi hiç şüphesiz Alfabenin meydana getirilişidir. Çünkü alfabe, sözün kayda geçirilmesinin en önemli aracını teşkil eder. Alfabe sayesinde ki, her dilde sesleri, harf adı verilen çok az sayıda işaretlerle kayda geçirmek mümkün olmaktadır. Bunun sonucu bütün bilgiler nesilden nesile aktarılabilmekte ve insanlar birbirleriyle anlaşabilmektedir.

Kaynakların verdiği bilgilere göre; yazının icadı çok daha eski olmasına rağmen alfabelerin ortaya çıkışı, M.Ö. XV. yüzyıl dolaylarındadır. İlk alfabe çalışmaları; Suriye-Filistin kıyılarının yakınlarında, o zaman Yakın Doğu'da kullanılmakta olan Mısır veya Asur-Babil yazıları gibi karmaşık yazılardan kurtulmak için kısaltmak amacıyla Kuzeybatı Samilerince yapılmıştır. Denizcilikte ve ticarete ileri gitmiş Fenikeliler, bir çok halklarla ilişki kurduklarından, bu icada büyük katkı sağlamışlar ve onu yaymışlardır. Doğuda yakın komşuları Moablılara, Idumealılara, Ammonlulara, İbranilere ve Aramilere aktardılar. Böylece Göçebe ve tüccar olan Aramiler de, bir yandan; Mısır'dan Suriye'ye ve Arap Yaramadası'na, diğer yandan Mezopotamya'dan Hint kıtasına kadar bütün Yakın Doğu'ya yaydılar. Bunun sonucu M.Ö. IX. yüzyıldan itibaren, Fenike kökenli alfabe yazısı, Akdeniz çevresinde de yayıldı ve çeşitli toplulukların bazıları dillerine uyarladıkları birkaç işaretini değiştirip veya birkaç işaret daha ekleyerek Batılı topluluklarca yavaş yavaş benimsendi (Ifrah, s. 131)

“Böylece Fenikelilerin yirmi iki harfi, İsrail ve Yahudi kralları çağında “Paleo-İbranî” yazısı denen, eski Yahudi geleneklerine bağlı kalmış olan bugünkü Samirilerin alfabesinin de kendisinden türediği yazının doğmasını sağlayacaktır. Bir süre sonra da “dört köşeli” denen İbranî alfabesi (=Bugünkü İbranî alfabesi) ile Palmira, Nabatî, Süryanî, Arap ve Hint alfabelerinin kökeninde bulunan Aramî yazısına yol açacaktır. Aynı zamanda, tarihin seslileri kesin ve eksiksiz bir biçimde gösteren ilk gösterimi olan Yunan alfabesinin ortaya çıkışında temel oluşturacaktır. Yunan alfabesi ise İtalik alfabelere(Osk, Umria, Etrüsk), ardından Latin alfabesine,

* Prof. Dr., SDÜ. İlahiyat Fak. Öğr. Üyesi.

sonra da Got, Ermeni, Gürcü ve Kiril(Rus) alfabelerine öncülük edecektir. Özetle bütün dünyada kullanılmakta olan alfabelerin hemen hemen hepsi Fenike alfabesinin az çok doğrudan torunlarıdır”.(İfrah, 131-132)

Harflerle Alfabetik Numaralandırma = Ebcad Düzeni

Alfabelerin çoğunda, başlangıçtaki yirmi iki harfin sırası ve adları eksiksiz olarak korunmuştur. Mesela İbranca, Aramca, Süryanca, Yunanca, Etrüskçe ve Eski Arapça’da bunu görmek mümkündür. Nitekim J.G. Février’e ye göre, Fenike harflerinin sırasının eski Etrüsk levhaları ile Eski Ahit’te bulunan ve alfabeyi akrostiş olarak sunan çok sayıda İbranî şiiri (Mezmurlar 9, 10,25,,34,37,11,112...) arasında mutlak uygunluk bulunur. Etrüsk alfabe levhaları Fenike alfabesinin yirmi iki harfini aynı sıra içinde korumuştur. M.Ö. XIV. yüzyıla dayanan Ugarit alfabesinde bile bu sıra görülmektedir.(s.133)

Harfler, sadece yazı alanında değil, alfabetik sıralamaların numaralandırılması alanında da büyük rol oynamışlardır. Fenike alfabesindeki bu değişmez sıra, aynı zamanda numaralandırmada da özelliğini bütün alfabelerde korumuştur. Fenike ve Aramî alfabesini oluşturan harflerin nümerik değerleri, aynı zamanda İbrani ve Yunanî harflerin nümerik değerleri de bir iki istisnanın dışında aynıdır.

Yahudiler, İsrail takviminin tarihlerini göstermek, Tevrat’ın paragrafları ile ayetlerini numaralandırmak ve İbranca yazılmış sahilcelere sayfa numarası vermek gibi amaçlarla, İbranî alfabesinin harflerini nümerik değerleri doğrultusunda rakam olarak kullanmışlardır. Bugün bile bu nevi kullanım devam etmektedir. Bugün ebcad düzeninde görülen sıralama ve sayılama şekli, Fenike harflerinin yirmi iki harfinin sırasını kullanan, İbranî alfabesinde de görülür. Gerçekten onlarda ilk dokuz harf(AleP’ten Tet’e kadar),sırasıyla ilk dokuz sayıyı; sonraki dokuz harf (Yod’dan Sade’ye kadar) onar onar artarak ondan doksana, son dört harf de(KaP’tan Tav’a kadar) yüzer yüzer artarak, yüzden dört yüze karşılıktır.(s.141)

Yunan alfabesi de, aynı nümerik değerler silsilesini ihtiva etmektedir. Bu alfabe de en eski alfabelerden olup, eski dünyanın en zengin kültür dilinin kayda alınmasına aracı olmuş bir alfabe olduğu kaynakların ittifak ettiği hususlardan biridir. Nitekim Ch. Higounet, onu Samî alfabesi ile Latin alfabesi arasında bir aracı olarak görür. Sadece coğrafi, tarihsel ve çizgisel aracı değil, aynı zamanda kesin ve eksiksiz bir gösterimi ilk defa Yunan alfabesinde olmuştur demektedir(s.149). Yunan alfabesinin Fenike kökenli olduğunda şüphe yoktur. Yunan harflerinin biçimleri, sıraları, adları buna şahittir. Hatta ünlü tarihçi Heredotos, harflere “Phoinikeia grammata”(=Fenike yazısı) diyordu. Yunan alfabesinde, Fenike’den gelen onaltı harf vardır. Yunanlılar alfabeyi Fenikelilerden alıp, kendilerine uyarlamışlardır. Bu uyarlama bir çırpıda olmamıştır. En eski yazıtlar M.Ö. VIII. yüzyıla ait olan Atina Dipylon kupasının, Hymettos dağı vazolarının, Korinthos çömleklerinin yazıtları vs. de gözüktür. Yunan alfabesi oluşurken bölgede bir sürü alfabe vardı.Bunlar a) Arkaik alfabeler: Thera, Melos; b) Doğu alfabeleri: Küçük Asya, Takımadalar, Kyklades, Attika, Megara, Korinthos, Argos, Sicilya’daki ve Güney İtalya’daki İyonya kolonileri; c) Batı alfabeleri (Eubolia, Kıta Yunanistanı, İyonyalı olmayan koloniler.

Tip olarak “İyonyo Alfabeti” denen Miletos doğu alfabesiyle birleşme, ancak IV. yüzyılda yavaş yavaş, Atina’nın 403’te kendi yerel yazısının yerine onu benimsemeye resmen karar vermesinden sonradır. İlk yazıtlar çoğu kez sağdan sola doğrudur. Bazen de bir sağdan sola, bir soldan sağdır). 500 yılından sonra artık hep soldan sağa olmuştur. Klasik Fenike alfabesindeki harfler, yazının yazılış yönüne bakılırsa, sağdan sola doğrudur. Nitekim Samî yazısı da ilk Yunan alfabesinde de yazılış yönü sağdan soladır.

Yunan alfabesindeki harflerin nümerik değerlerine baktığımızda, İbranî sistemindeki harflerin düzenine tamamen benzer bir düzen ve yöntem içinde olduğu görülür. M.Ö. III. yüzyıla ait Kahire Müzesindeki (65445 kayıt no.lu) bir Yunan papirüsünü inceleyen O. Guéraud ile P.Jouguet, “çocuğun okuma yazma alışması yapabilmesi için gerekli olan kavramların yer aldığı bir nevi didaktik bir el kitabı olduğunu” söylerler. Çocuk okumayı öğrenirken aynı zamanda saymayı da öğreniyordu. Önce hece cetvellerine sonra da sayı dizisine yer verilmiştir. Öğrencinin önce heceleri sonra da sayıları oluşturmaya öğrenmesinin daha mantıklı olduğu kanaatindedirler.(s.152). Rulo halinde bulunan bu papirüsteki sayılama sistemin, zamanla yürürlükten kalkan “digamma(=sigma), koppa ve san” harflerini ekleyerek klasik Yunan alfabesinin 24 harfini kullanmaktadır. Bunu sekizerli üç sayı sınıfına böler ve Samî’lerin Vav’ını(=digamma) altı sayısının karşılığı olarak koyar. Birden dokuza sıralar. İkinci sınıf onlar sınıfıdır. Koppa’yı da ilave ederek ondan doksana onarlı sıralar. Üçüncü sınıf ise, yüzerli sıralanır ve sayısal değeri dokuzyüz olan “Sade”yi koyar. Ara sayılar için, yan yana yazılan nümerik değerli harfler kullanılır. Diğer yazılardan ayırmak için üstlerine bir çizgi çekilir.(s. 153)

En eski nümerik değerli alfabe üzerinde yapılan tartışmalara bir göz atalım. Fenikelilerin, Yunan ve Yahudilerden çok önce alfabelerinin harflerine sayısal değerler yüklediği pek çok araştırmacının kanaatidir. Bazı araştırmacılar özellikle Georges Ifrah, bunu kanıtlayacak hiçbir belgenin olmadığını söyleyerek bunun bir varsayımdan öte geçmediğini iddia etmektedir. Çünkü ona göre Fenikelilerin mirasçısı olan Aramilerde kültürel düzeyde bu tip bir nümerik düzenin kullanıldığına dair hiçbir şey keşfedilememiştir, demektedir Bugüne kadar ortaya çıkarılmış olan Fenike-Aramî yazıtlarının en eski tarihli olanlarında bile sayısal gösterim yoktur. G. Ifrah, Harf-Rakam ilişkisinin kökeni konusunda Yahudiler ile Yunanlıları birinci sıraya yerleştirmektedir. (s.169).

Kuzeybatı Samilerindeki Sayısal Gösterimler

“M.Ö. I. bin boyunca Kuzeybatı Samî halklarınca, yani Fenikeliler, Aramiler, Palmiralılar, Nabatiler... tarafından kullanılan sayısal gösterimler ortak bir temelden geldiği tartışılmaz olan bir geleneği ortaya koyar. Gerçek anlamda rakamlar içeren bildiğimiz en eski Kuzeybatı Samî yazıtı (Ugaritlerinki ile İbranilerinki bir yana bırakılırsa), M.Ö. VIII. Yüzyılın ikinci yarısıdır. Bu da Türkiye’nin Suriye sınırı yakınındaki Zincirli’ye 7 km. uzaklıktaki Gercin tepesinde bulunan Panamu adlı kralın dev heykeli üzerine kazınmış bir kitabedir. (s.170)

Samiler, sayıları sayı adlarıyla dile getirmeyi tercih etmişlerdir. Aramiler, M.Ö. II.

binin sonundan itibaren Asur İmparatorluğu çağından İslam çağına kadar Mezopotamya, İrandan geçip Anadolu'dan Mısır'a, Suriye-Filistin kıyılarından Hindistan'ın alt sınırlarına kadar, kültürlerini ve dillerini benimsetmişlerdir. Aramî rakam düzeni veya Aramî dizgesi; M.Ö. V. Yüzyılda Mısır'daki ekonomi ve hukukla ilgili Papirüslerde gözükmektedir.(s.170); Suriye-Filistin kıyılarında, Kenan ülkesinde M.Ö. III. Binin ortalarından itibaren yaşamış büyük tüccar ve usta gemiciler olan Fenikeliler'in dizgesi ancak M.Ö. IV. yüzyılda görülür; Nabati dizgesi (M.Ö. IV. yüzyıldan itibaren, Arabistan'ı, Mısır'ı Filistin'i ve Suriye'yi birbirine bağlayan yolların kesiştiği yerde, bugünkü Ürdün topraklarındaki Petra'da yerleşik olan ve kervancılar olarak adlandırılan toplulukça kullanılmıştır; Palmira dizgesi, Hristiyanlık çağının başından itibaren, Suriye çölünde, Humus'un doğusunda, Şam'ın kuzeydoğusunda bulunan eski Palmira kentinin sakinlerince kullanılmış. Eski Süryanî dizgesi, Hristiyanlığın başından itibaren kullanılmış; Hatra dizgesi, Hristiyanlık çağının ilk yüzyılları boyunca, Yukarı Mezopotamya'da, Dicle nehrinin Irak'taki batı kısmında bulunan Musul'un güneybatısında, bozkır ile çöl arasında bulunan eski Hatra kentinin sakinlerince kullanılmış, Aram-Hint dizgesi, M.Ö. IV. yüzyıldan M.S. III. yüzyıla dek, eski Pencap eyaletinin kuzeyinde, Afganistan'ın doğusunda bulunan eski Gandhara eyaletinin karoştî yazıtlarında kullanılmış ve son olarak İslâm öncesi Arap dizgesi de M.S. V.-VI. yüzyıllarda kullanılmıştır (s. 173).

Yunan harflerinin rakam olarak kullanılmasının en eski kanıtı, Büyük İskender'in(Hükümdarlığı: M.Ö. 356-323) ölümünden sonra Mısır'da hüküm süren Makedonyalı Lagos hanedanlığına ait basılmış paralardır. Ayrıca Büyük İskender'in oğlu IV. İskender zamanında yapılan evlilik sözleşmesi ile ilgili bir papirüste de kullanılmıştır. Şu halde Yunan alfabetik sayılama M.Ö. IV. yüzyılın sonundan bu yanadır. Bugün Atina Akropolü etrafında yapılan kazılar, Yunan alfabetik sayılmasının ortaya çıkışının M.Ö. V. yüzyıla dayandığını kanıtlamaktadır. Perikles çağında bir Akropol yazıtında gözükmektedir. (s. 184)

İbranî harflerin rakam olarak kullanılması ne zaman başladı gibi bir soruya cevap verebilmek için önce Yahudilerin tarih boyunca yaşadıkları kültürel karmaşıklık bir hatırlamamız gerekecektir. Eski Kenan ülkesinin yani Filistin'in sakinlerinden olan Yahudiler, tarih boyunca bir çok milletle siyasi ve kültürel beraberlikleri vardı. Özellikle Filistin'in, Eski krallık döneminde; Mısırla, Mezopotamya, Fenike'yle ve Hitit krallığı ile kültürel anlamda ilişkileri vardı. Yine tarihî araştırmalar gösteriyor ki, M.Ö. VIII. yüzyıldan itibaren Filistin önce Asurluların, Yeni Babilîlerin, Perslerin ve bölgeyi Helenleştirmeye çalışan Lagosluların, Selekîlerin, Romalıların vs. egemenliği altına girmiştir. Bu istilalar ve tarihî çalkantılar içerisinde Yahudiler, krallık döneminde Fenikelilerin alfabesini almışlar, Asur-Babil'in ağırlık ve ölçü birimlerini benimsemişler, Kenanlı yerlilerden takvimlerini, Mezopotamya'dan da Hammurabi çağından beri kullanılan Nippur takvim adlarını alıp kullanmışlardır. Ayrıca Hz. İsa döneminde de Aramî yazısını benimsemiş ve onu tek dil ve yazı haline getirmişlerdir(s. 197). Bütün bu karmaşıklığa ve toplumsal parçalanmaya rağmen, millî şuurları sayesinde yine de varlıklarını korumuşlardır. Harf rakam ilişkileri açısından Yahudi kültür tarihine bakıldığında görülecektir ki; M.Ö. X-VI yüzyıllar arası Mısır hieratik rakamlarını almışlar; Pers döneminden Helenistik

döneme kadar ki, bu da M.Ö. V-II yüzyıldır. Aramca'nın rakamlarını ve Hristiyanlık çağının ilk yüzyıllarında da Yunan sayısal harflerini benimsemişlerdir.(s.199)

Bütün bu bilgilere dayanarak, Prof. İfrah, Yunan alfabetik sayılamasının en azından M.Ö. V. yüzyıla dayandığını söyleyerek, İbranî sayı dizgesinin ancak M.Ö. II. yüzyılın sonundan itibaren görüldüğünü belirterek, ebced düzenindeki harf rakam ilişkisini ilk defa ortaya çıkaranların Yunanlılar olduğu kanaatindedir.(199)

Süryanî alfabetesine gelince, Marunî âyin usulüne bağlı Hristiyan Süryaniler, dini gayelerle kullandıkları eski bir yazıyı bugüne kadar korumuşlardır. Bu yazıya *Serto* veya *Yakubî* yazı adı verilir. Ayrıca Urumiye gölü civarında oturan ve Nasturî âyin usulüne bağlı Hristiyanlar da Nasturî yazısını kullanıp Aramî lehçesi konuşurlar. Her ikisi de yirmi iki harfli bir alfabeye dayanan iki yazı düzeni, aslında “*estranghelo*” denen, vaktiyle Aramcaya dahil olan bir Samî dilini, yani Süryanca'yı yazıya geçirmek için kullanılmış çok eski bir yazıdan türer. Bilinen en eski Süryanî yazıtları, M.S. I. yüzyıla dayanıyor. Süryanî harflerine karşılık olan rakamlar, yunanî ve İbranî alfabe düzenindeki gibidir. Buna göre, ilk dokuz harf birleri, ikinci dokuz harf onları, geriye kalan dört harf de yüzden başlayarak ve yüzer yüzer artarak dört yüze kadar sıralanır. İbranca da olduğu gibi; 50 den 900 e kadarki sayılar, 400 den başlayan toplamaya dayalı birleşimlerle gösterilir. Süryanî sayısal harflerinin, Suriye-Filistin Hristiyan ve gnostik çevreleri üzerinde bir Yahudi etkisiyle İbranî alfabeden geçtiği düşünülebilir.

Arap sayı harflerinin modeli, İbranî olmaktan ziyade Yunanîdir. Arap alfabesinin 28 harfî incelendiğinde, bu harflerin hiç biri Fenike, Aramî ve İbranî harflerinin dizilişine benzemez. Her ne kadar Batı Samilerinden Aramî yazılarından türetilmiş olsa da, en azından ilk yirmi iki harfin sırası benzemeliydi. Ancak daha ziyade şekil bakımından birbirine benzeyen sıralama, bugünkü Arap alfabesinin oluşumunu sağlamıştır. Harflerine yüklenen nümerik değerlerle işlem yapılırken kullanılan Arap alfabesi ise, yani “Ebced alfabesi”, diğer alfabelerdeki sıra ve sayısal değerlerle karşılaştırıldığında ilk yirmi iki harfin(400 e kadar olanlar) Yahudi ve Süryanilerinkinden, 400 ile 1000'in arasındakilerin ise, tamamen Yunanlılarınkinden esinlendiği anlaşılır. A. P. Youschkevitch'in tespitlerine göre, Mısır, Suriye ve Mezopotamya'nın fethinden sonraki Arapça metinlerde sayılar bazen harflerle, bazen de Yunan alfabesinden alınmış karakterlerle yazılmıştır. Nitekim içinde bir İncil çevirisi bulunan M.S. IX. Yüzyıla ait Arapça bir el yazmasında, ayetler Yunanca harflerle numaralandırılmıştır.(Vatikan Kitaplığı, Codice Borghesiano Arabo 95, fol. 173. Ref. E. Tisserant, levha, 55)(s.207). keza G. Grohmann'ın tespitine göre, H.248/M.862 de yazılmış iktisadi bir metinde sayılar Yunan harfleriyle gösterilmiştir(Mısır kitaplığı, kayıt no: 283 de)(s. 208). Prof. İfrah ayrıca H. 358 -361 arasında Şiraz'da istinsah edilmiş içerisinde, Arap sayı harflerinin Doğu kullanımına uygun olarak kullanılmış bir matematik kitabından ve H. 315/M.927 de “*kuşî yazı*” diye bilinen bir üslubuyla çizilmiş Arap sayı harflerinin kullanıldığı bir usturlabın varlığından bahsetmektedir. Daha başka belgelerde bu hususun Araplarda ortaya çıkışı M.S.VII. yüzyılın sonuna rastlamaktadır Dolayısıyla M. Cohen'in belirttiği gibi: M. VII. yüzyılda Arap gramercileri, Yunan etkileriyle Yahudi ve Hristiyan

incelemelerinin geliştiği ve sürüp gittiği Mezopotamya’da çalışmışlardı ve en başta miras aldıkları Batı Samî alfabesinin yirmi iki harfine altı harf ekledikten ve onun geleneksel sırasını koruyarak kendi alfabetik sayı dizgelerini yarattıktan sonra, ola ki öğretimle ilgili nedenlerden ötürü, özgün sırayı tamamen alt üst edip özellikle çizgesel biçimleri aşağı yukarı aynı olan harfleri birbirlerine yaklaştırmışlardır.” Yani yukarıda da belirttiğimiz gibi, hat itibarıyla şekil bakımından birbirine benzeyen harfler bir araya getirilmiştir. Mesela: *be, te, se, ve cim, ha, hı...* gibi. Bu arada sayı harflerinin sırasını ve sistemini veren alfabenin kolayca belenmesi için de sekiz anlamsız sözcük türetilmiştir: *Ebcad, herveş, hutti, kelemen...* gibi. İslâm dünyasında Bağdat ekolü ile Endülüs veya Kuzey Afrika ekolleri, birkaç harfin sayı değerlerinin farklı olmasından dolayı küçük farklılık olsa da, sekiz anlamsız sözcük dokuzarlı üç kümeye ayrılır. İlk dokuz harf birler kümesi, ikinci dokuz harf yüzler kümesi, üçüncü dokuz harf ise, yüzler kümesidir. Yani önce birden dokuza kadar birer birer; sonra ondan doksana kadar onar onar; yüzden dokuz yüze kadar da yüzer yüzer artarak devam eder. Son olarak “ğayın” bin rakamını gösterir. Astronomik sayılar, bu harfin her yazılışıyla biner biner artarak devam ettirilir. Rakam harf ilişkisinden istifadeyle ebcad hesabı diye adlandırılan bir hesap türemiştir. İsim sembolü olarak kullanılması, sadece İslâm toplumlarında değil, Yunan ve Yahudi toplumlarında da görülmektedir. İslâm toplumlarında, Fen bilimlerindeki rakamla ifade edilen formüller, musikide perdelerin rakamsal ifadeleri, mimarlıkta modüler sistemin karşılıkları hep harflerle gösterilmiştir. Özellikle tarih düşürme konusunda Türk-İslâm kültüründe sayısız örneklere rastlamak mümkündür.

Bu ebcad sırası, sadece klasik Yahudi kültüründe değil, Kuzeybatı Samilerinin hepsinde, Yunanlılarda, Etrüsklerde ve Ermenilerde de görülür. Araplar, alfabelerinin menşeyini bilmediklerinden, bu sekiz anlamsız sözcüğe pek çok rivayetler uydurmuşlar ve çok farklı yorumlar getirmişlerdir. Esasen bu nevi yorumlar, Hermetik kültürün etkisiyle de zenginleşmiştir. Hatta, Arap alfabesini oluşturan harflerde noktanın olmadığı, harflerin altına veya üstüne konan noktaların, yıldızlara benzetilmesi ve bu özelliğin de Harranlı sabîilerden esinlenerek birbirine benzer harfleri fonetik olarak ayırmak için noktaların kullanıldığını da kaynaklarda belirlenmektedir. (Krş. Belevî, s. 76; Yakıt, s. 31)

Hermetizm Bağlantısı

Rakam-Harf ilişkisinin hermetizmle bir bağlantısı olabilir mi? şeklinde bir soruya verilecek cevap elbette, olabilir, şeklindedir. Bilindiği üzere Hermes, çeşitli kültürlerde değişik isimlerle anılan efsaneleşmiş bir şahıstır. Bazı kaynaklarda ayrı ayrı belirtilse de bazıları bunu birleştirmiştir. Mesela bunlara göre, Mısır dinindeki Thoth, Musevilik’teki Uhnuh, Budizm’deki Buda, Zerdüşlükteki Hôşeng ve İslâm’daki İdrîs bir ve aynı şahıs olarak birleştirilmiştir. Böylece her kültür kendi açısından hermetik mirası, başlangıçta, kudsi ve semavi bir miras haline getirmiştir. Daha sonraları oluşan hermetizm de, saf bir metafizikten ziyade tabiat ilimleri ve sihirle ilgilenmiştir.

Hermes, Mısır inancına göre, hikmetin kaybolmaması için bütün ilimlerin

formüllerini, inşa ettirdiği iki piramidin iç duvarlarına kazdırmıştır. Bu yazılara “*hierograph*”(=*kutsal yazı*) denir. Ehli olmayanlar anlamasın diye, sembolik tarzda ifade edilmiştir. Eflatun aritmetik, geometri, yazı ve diğer bazı ilimlerin kurucusu olarak Mısır tanrısı Thoth’tan bahseder(Phaidros, 110). Mısırlıların Tehuti şeklinde söyledikleri ve “*Mürşid, öğretmen*” anlamında olan bu kelimeyi Grekler, Hermes şeklinde dillerine tercüme etmişlerdir. Onlarda, Semavî vechesinden ziyade kozmik güçlere sahip mitolojik bir vasıf kazanır. İslâm kültüründe Hermes, İdris Peygamber’dir. Felsefî metinlerde Hermes, ilahiyat metinlerinde İdris’tir. “*Hermesü’l-müselles*” tabiriyle üç ayrı hermesin varlığı bile iddia edilmiştir(İbn Cülcül, 5-10). Buna göre *ilk Hermes*, Hz. İdris’tir. İnsanlara gökler hakkında ve tıp konusunda ilk bilgileri veren kişidir. Yazıyı icad etmiştir, insanlara giyinmeyi öğretmiş ve Nuh tufanından haberder etmiştir. *İkincisi*, Babilde yaşamış, tıp, felsefe ve sayıların gizemiyle yani havas ilmiyle uğraşmıştır. Nemrut’un tahribinden sonra Babil’i yeniden kurmuştur. *Üçüncüsü* Mısır Münif’te doğmuş, tıp, felsefe, simya, hayvanlar ve zehirli bitkiler üzerinde kitaplar yazmıştır. Bütün bunların yanı sıra, bir tek Hermes var diyenler de doğum yeri hakkında ihtilaf ederler. Kimine göre Mısır’dır, kimisi Babil’i gösterir. Hz. Adem ve Hz. Şit’in dinini terk edenlerden uzaklaşması istendiğinden, Mısır’a gitmiştir, demişlerdir. Efsanelere göre o, Yemen, Mısır, Babil, Harran, Fars’ da doğmuştur. İslâm kültürünün antik düşüncelerle temas noktası sadece Hristiyan kültür merkezleri değildi. Babil dinine ait unsurlar, Grek geleneğinin ezoterik yönleriyle birleştiren Harran’daki sabîlik de vardı. Hatta Sabîîlerin ünlü bilginlerinden Sabit bin Kurra, Hermes’e izâfe edilen “*Kitabu’n-Nevâmîs*”’ini Süryanca’dan Arapça’ya tercüme etmiştir.(DİA, 17/228-230)

Hermetik külliyatta eski Mısır dininden, Tevrat’tan, Zerdüştlük’ten, Stoacı, Eflatuncu, Yeni Eflatuncu, Pitagorascı ekolden ve Gnostisizmden gelen bir çok motif bulmak mümkündür. Mircea Eliade’ye göre bu metinler, çok az İranî etki dışında tamamen Mısır-yahudi senkretizmi örneğidir(Eliade, II, 295). Bugün Batı’da Hermetizm denilince, daha ziyade astroloji, simya, sihir ve okkült bilimler anlaşılmaktadır. Arapça Hermetik metinler ilk defa ünlü Oryantalist Louis Massignon tarafından ele alınmıştır. Ona göre Grek felsefesinin İslâm dünyasında rahatça yer tutabilmesinin en önemli sebebi, Müslümanların bu felsefenin ardında İdris Peygamber’e kadar uzanan bir silsile görmüş olmalarındandır. Bu konuda Massignon’a katılmamak elde değildir. Diğer yandan Müslümanlar, hermetik felsefeyle Şam ve Mısır’ın fethinden sonra karşılaştılar ve bunda da Sabîîlerin büyük rolü olmuştur.

Hermetik tıp anlayışı da Galenos tıbbından ziyade, hastalıkların sebeplerini araştırmaya büyük önem veren Hipokrat tıbbıyla uyusmaktadır. Başta Suhreverdi olmak üzere ısraki filozoflar, Hermes’i “*hikmetin babası*” sayarlar. İhvan-ı Safa’da hermetik motifler sık sık göze çarpar. Hatta Arap filozofu el-Kindî’nin astrolojiye, simyaya ve tılsıma karşı duyduğu ilgiye bakılırsa, onun bile hermetizmden nasiplendiği göze çarpar. Ancak talebesi İbnu’t-Tayyib’e göre el-Kindî, Hermes’i Sabîîliğin kurucusu saymaktaymış.

Netice olarak, bütün bu bilgileri bir araya getirdiğimizde, rakam-harf ilişkisinin,

bir diğ er ifadeyle ebced alfabesinin doğuşu ve tarih i gelişiminin, hermetizmin hüküm sürdüğü bütün kültürler içerisinde ger ekle tirdiğ ini görürüz. Dolayısıyla hermetik d    ncenin, rakam-harf ilişkisinin ortaya  ıkı ı kadar, tarih i gelişimi üzerinde de etkili olduğ u kanaatini ta ıtmaktayız.